

WILLIAM STYRON - SOPHIINA VOLBA

LITERÁRNÍ TEORIE

Lit. druh a žánr: psycholog.* román* (próza, epika)
Lit. směr: vydáno r. 1979 - střední období autorovy tvorby; koncentračnická próza*; 2. vlna poválečné prózy*

Slovní zásoba:

hl. spisovný jazyk, občas i hovorový; nespisovné výrazy (*jseš, děcko, esesácky*), místy i vulgarismy (*kurva, děvka*); cizojaz. prvky i celé věty z němčiny (*bitte, Rottenführer*); citoslovce (*krucihiml*), zdvořilostiny (*ručička, postavička, medvídek*) či idiomy* (*přenést přes srdce* [smířit se s něčím]); zajímavé je zobrazení nadřazeného postavení dozorců vůči vězňům - Sophie nacistickému lékaři vykřiká, on jí tyká („*Nenuťte mě volit.*“ - „*Neřví!*“)

Figury a tropy:

FIGURY: elipsa* („*Druhé [...dítě] půjde pryč.*“ - „*Vezměte si mou malou [...dceru]*“), anafora* („*Já nemůžu volit! Já přece nemůžu volit!*“), epizeuxis* (*stále a stále*); TROPY: epiteton konstans* (vycementovaná rampa, drsný cement), různé skryté významy včetně metafor* (*legie ztracených* [skupina lidí se špatnými vyhlídkami], *záplava slz* [mnoho slz]), dále např. hyperbola* („...*jako by jejich kůže měla...srůst s její.*“)

Stylist. char. textu:

řada dlouhých souvětí; místy delší monolog; častá je přímá řeč; místy texty jiných autorů včetně básní

Vypravěč:

hl. vypravěčem je Stingo (autob. prvky W. Styrona) - v současnosti jako přímý účastník děje (-ich forma), v minulosti jako vnější pozorovatel (-er forma); místy monologu Sophie i její vlastní vyprávění (-ich forma)

Postavy:

STINGO (= sám autor - W. Styron): mladý jižanský novinář a začínající spisovatel; zamílil se do Sophie; inteligentní, milý a vnímavý, ale nezkušený; SOPHIE ZAWISTOWSKA: krásná polská katolička a přeživší holokaustu*; žije s Nathanem [nejtnem], jehož miluje; velmi komplikovaná osobnost - snaží se žít nový, spokojený život, je citlivá, okouzluje a ani přes prožitý hrůzu není zatrpklá, trpí však silným pocitem viny a má sklony k sebeubližování (alkohol, toxický vztah s Nathanem); NATHAN [nejtn] LANDAU: zdánlivě geniální, vtipný a sympatický žid, ve skutečnosti však psychicky narušený, despotický a násilnický podivín trpící schizofrenií a užívající drogy; miluje Sofii; má záchvaty zlosti a žárlivosti; EVA: 8letá Sophiina dcera; JAN: Sophiin 10letý syn; DR. FRITZ JEMAND VON NIEMAND: sadistický nacistický lékař; RUDOLF HÖSS: velitel koncentračního tábora Osvětim

Děj:

jižanský spisovatel Stingo (William Styron) na začátku knihy vzpomíná na dobu, jak se učil psát a kdy psal svůj první román - - - - v současnosti je vyhozen z nakladatelství McGraw-Hill → práce to ale byla obyčejná a tak není naštvaný, ba naopak → stěhuje se do levného brooklynského penzionu s názvem Růžový palác, kde má v plánu věnovat se několik měsíců psaní → začne také přemýšlet o návratu domů, na americký jih → v létě r. 1947, během práce na novém románu, potká v penzionu milenecký pár - podivínského Nathana [nejtna] Landaua a krásnou polskou imigrantku Sophii Zawistowskou → jejich intenzivní a složitý vztah ho zaujme a po nějaký čas dvojici sleduje (o Nathanovi, který mívá výbuchy zlosti, se dozví, že bere drogy a trpí schizofrenií) → kvůli Nathanovu nepředvídatelnému chování se Sophie začíná uchylovat ke Stingovi, který se do Sophie brzy zamílil → Sophie se mu svěřuje se svou pohnutou minulostí a nechává ho proniknout do nejhlubších zákoutí své psychiky - - - - Sophie Stingovi popisuje svůj život v polském Krakově, např. svého antisemitského otce → rozhodne se odmítnout účast v protinacistickém odboji v okupované Varšavě → je zatčena nacisty a transportována do koncentračního tábora v Osvětimi - - - - nevynorvaný Nathan si myslí, že ho Sophie se Stingem podvádí, a vyhrožuje jim → Stingo se Sophii raději New York opouští - - - - v tuto chvíli se Sophie Stingovi svěřuje se svým nejtěžším tajemstvím → k její nejtěžší volbě dochází v den příjezdu do Osvětimi → místní nacistický lékař jí nařídí, že si může nechat jen jedno ze svých dvou dětí (a druhé tak poslat na smrt) → zoufalá Sophie si vybere svého syna Jana, který může v táboře nadále žít, dcera Eva je naopak poslána do plynové komory → ani svého syna Jana, který je zařazen do dětské části tábora, ale dlouhé měsíce nevidí → sežene práci v domě Rudolfa Hösse, velitele koncent. tábora v Osvětimi → Hösse se pokusí svést ve snaze přesvědčit ho, aby její blondtý, modrooký syn ovládající němčinu mohl koncentrační tábor opustit → to se jí ale nepodaří a o synově dalším osudu už se nic dalšího nedozví - - - - Stingovi se daří Sophii po určitou dobu utěšovat, ale ona stále bezmezně miluje Nathana → přestože Stingo se Sophii stráví nádhernou noc, Sophie mizí zpět do New Yorku a vrací se k Nathanovi → není schopná překonat svůj pocit viny a svůj život změnit, místo toho se smíruje se sebezníčováním životem plným alkoholu a depresí → když se Nathan vrátí do New Yorku, je zdrcen zjištěním, že Sophie s Nathanem spáchali sebevraždu (otrava kyanidem) - ani jeden z nich už nemohl dál žít (Sophie volf smrt jako vysvobození)

Kompozice:

dílo je rozděleno na 16 jednoduše očíslovaných částí (kapitol); prakticky v celém díle dochází k prolínání současnosti a minulosti; SOUČASNOST: hl. Stingovo vyprávění (-ich forma), případně Sophiiny monolog; MINULOST: Stingovo (autorovo) vyprávění Sophiiných příběhů (-er forma) nebo přímo vyprávění Sophie o svých zážitcích (-ich forma); vyprávění je do značné míry retrospektivní (tj. s návraty do minulosti)

Prostor a čas:

Brooklyn (New York), v minulosti Polsko (hl. nacistický koncentrační tábor Osvětim); jedna časová linie v roce 1947 (po 2. svět. válce), jedna během 2. světové války

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):

2. svět. válka (1939-1945); tzv. studená válka - napjatý stav mezi socialist. a demokratickými mocnostmi (1947-1991); válka ve Vietnamu s americkou účastí (1964-1975)

Kontext literárního vývoje:

2. vlna poválečné prózy* - u nás Arnošt Lustig (*Hořká vůně mandlí*) či Ladislav Fuks (*Spalovač mrtvol*); do postmodernismu* patří Umberto Eco (*Jméno růže*) či Christiane Felscherinová (*My děti ze stanice ZOO*); u nás tvoří Václav Havel (*Audience*), Bohumil Hrabal (*Postřiziny*) nebo Milan Kundera

AUTOR - život autora:

William Styron (1925-2006) - americký prozaik a **čelný představitel tzv. jižanské prózy***; nar. se r. 1926 v Newport News v americkém státu Virginia → za 2. světové války působil v armádě a účastnil se bojů v Tichomoří → po válce studoval na Dukeově univerzitě → práce pro různá nakladatelství → začátek vlastní literární tvorby → v r. 1968 obdržel Pulitzerovu cenu → r. 1979 vyšlo jeho nejznámější dílo, román *Sophiina volba* → zemřel r. 2006

Vlivy na dané dílo:

2. svět. válka; holokaust*; autorovo setkání s polskou imigrantkou v Brooklynu; návštěva tábora v Osvětimi

Další autorova tvorba:

hl. romány s jižanskou tematikou a s motivy viny a trestu; ROMÁNY: *Ulehni v temnotách* (o morálním rozpadu jižanské rodiny), *Zapal ten dům* (o korumpující moci peněz), *Doznání Nata Turnera* (dílo, v němž jako první "béloch" popsal černošské povstání Nata Turnera z r. 1831; za dílo obdržel Pulitzerovu cenu); POVIDKY: *Ráno na pobřeží*; MEMOÁRY: *Viditelná temnota: Memoáry šílenství* (dílo o svých vlastních problémech s depresí)

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

Sophiina volba v době vydání vyvolala řadu kontroverzí - zobrazení polského antisemitismu přineslo její zákaz v tehdejší komunistickém Polsku, zakázána byla i v SSSR nebo v Jihoafrické republice → i přesto se z ní stal celosvětový bestseller a jedno z nejvýznamnějších literárních děl 20. stol.

Srovnání s vybraným literárním dílem:

Arnošt Lustig - *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (také psychologicky laděný příběh s tematikou holokaustu* a s výraznou ženskou hrdinkou)

Sophie, zajímající se hrůzou, už už měla na jazyku nějakou tupou odpověď, když jí doktor řekl:

"Smíš si nechat jedno děcko."

"Bitte?" vyjekla Sophie.

"Smíš si nechat jedno děcko," opakoval. "Druhé půjde pryč. Které si chceš nechat?"

"Chcete říct, že musím sama zvolit?"

"Jseš Polka, nejsi Židovka. Máš výsadu - máš volbu."

Jakékoliv uvažování jako by v ní ustrnulo, přestalo. Pak cítila, jak se pod ní podlomila kolena. "Já nemůžu volit! Já přece nemůžu volit!" začala křičet. Dobře se pamatovala, jak se tehdy rozkřičela! Ani mučení andělé nekřičeli tak hlasitě do lomozu pekelných muk. "Ich kann nich wählen!" vykřikla. Doktor si uvědomil, že výstup vzbuzuje nežádoucí pozornost. "Neřví!" poručil jí. "Dělej a řekni, jak ses rozhodla. Vyber jedno, **krucihiml**, anebo tam pošlu obě. A dělej!"

Vůbec tomu všemu nemohla věřit. Vůbec nevěřila, že tu najednou klečí na tom **drsném cementu**, tiskne k sobě obě děti tak zoufale, že má pocit, **jako by jejich kůže měla i přes vrstvy šatů rázem srůst s její**. Nemohla tomu věřit, totálně, až k hranici pomatení mysli. I její neschopnost uvěřit se zračila i v očích hubeného **Rottenführera** s voskovou pletí, doktorova pomocníka, ke kterému náhle z nevysvětlitelných důvodů upírala prosebný zrak. I on byl zřejmě ohromen a opětoval její údiv pohledem široce otevřených očí s překvapeným výrazem, jako by chtěl říct: "Já tomu taky nerozumím. "Nenuťte mě volit," šeptala v upěnlivé prosbě. "To přece nemůžu."

"Tak je tam pošlete obě," řekl doktor pomocníkovi, "nach links."

"Mami!" a už slyšela Evin tichý, ale silný pláč, protože právě v tom okamžiku dítě od sebe odstrčila a s

podivně neohrabaným pohybem se na **vycementované rampě** zvedla. "Vezměte si tu menší!"

vykřikla. "**Vezměte si mou malou!**"

A v té chvíli vzal doktorův pomocník Evu šetrně za **ručičku** - na jeho ohleduplnost se Sophie marně snažila zapomenout - a odváděl ji do čekající **legie zatracených**. Věcně si vybavovala ten matný obrazek, jak se to dítě se zoufale prosebnými zraky **stále a stále otáčel**. Ale jelikož jí pak téměř osleplá **záplava slaných slzí**, přec jen byla ušetřena a výraz v Evině obličeji nerozeznávala, za což byla vděčná. Protože v tom nejsmutnějším koutě svého upřímného srdce naprosto jistě věřila, že to by nesnesla, protože už tak byla téměř šilená, když viděla, jak jí ta malá **postavička** navzdý mizí z očí. "Držela pořád toho svého **medvídka** - a svoji fletnu," dodala Sophie na závěr. "Celá ta léta jsem nebyla s to tahle slova **přenést přes srdce**. Vyslovit je, v jakémkoli jazyce."

Od té doby, co mi ten příběh Sophie vypověděla, jsem mnohokrát musel uvažovat o enigmatu pana dr. Jemanda von Niemand. Rozhodně to byl přinejmenším svérázný člověk. Se smyslem pro zvracený humor; k čemu donutil Sophii, určitě v žádných **esesáckých** rádech nebylo.

Význam sdělení (hlavní myšlenky, témata a motivy díla):

psychické následky války, resp. holokaustu*; pokus o hlubší analýzu nacismu (např. jeho zhoubný vliv na chování průměrného jednotlivce); zobrazení dobového antisemitismu; MOTIVY: volba, matka, dítě, mateřská láska, ztráta, smrt, krutost, trápení, bezmoc, vina

Principy fungování spol.:

všeobecný strach společnosti z použití jaderných zbraní v konfliktu mezi SSSR a USA

Kontext dalších druhů umění:

HUDBA: rock (skupiny Pink Floyd, Queen nebo Rolling Stones); MALBA: Pop-art (Andy Warhol); ARCHITEKTURA: expresionismus (Opera v Sydney)

Inspirace daným literárním dílem:

FILM: *Sophiina volba* (film USA/VB; 1982)

- hraje: Meryl Streep (Oscar za hl. roli) aj.

román - prozaický epický žánr s větším rozsahem a komplikovanějším dějem, než má např. povídka nebo novela; příběh zpravidla obsahuje více postav
2. vlna poválečné prózy - pozdější období od konce 2. světové války; důraz na psychiku jedince; události jsou brány v širších souvislostech = odlišnost od precizněji zaměřených autorů 1. vlny poválečné prózy; např. Arnošt Lustig nebo William Styron
psychologická próza - próza založená na detailním rozboru psychiky postav
koncentračnická próza - próza s tematikou holokaustu*, resp. koncentračních táborů; Arnošt Lustig, Erich Maria Remarque aj.
hyperbola - zveličování skutečnosti
holokaust - systematické masové vyvražďování židů a dalších menšin nacistickým Německem
elipsa - vynechání částí věty, která je příjemci již známa
idiom - ustálený výslovnostní výraz, jehož význam není možné odvodit z běžných významů slov, která obsahuje; PŘÍKLAD: *ztratili hlavu* - nemá zdravý úsudek
anafora - opakování slov na začátku po sobě jdoucích vět; ČLl: zdůraznění textu
epizeuxis - opakování slov v jedné větě (hned za sebou nebo po vložení jiného slova)
epiteton konstans - básnický přívlastek stálý (konstantní); příklada důraz běžné (zjevné) vlastnosti osoby, předmětu nebo jevu (např. šedivý vlk, zelený hák, širé pole)
metafora - přenesení významu na základě vnější podobnosti (*zub pily, kapka štěstí - zub nemá s pilou nic společného, ale tvarem se podobá hrotům na pile; kapka = trochu*)
jižanská próza - próza autorů pocházejících z jihu USA obsahující typicky jižanská témata a motivy (otroctví, rasismus, násilí, víra v boha, často zemědělské kulisy)